

รายงาน ปัญหาสุขภาพโคนมพันธุ์แท้ที่เชียงใหม่

อัมพวัน ตฤณารมย์⁽¹⁾

นุชา สิมะสาธิตกุล⁽¹⁾

อรรรรณ สุภาพ⁽¹⁾

ธวัชชัย อินทรตุล⁽¹⁾

ชาญ เพชรอักษร⁽²⁾

1) ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่

2) สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดเชียงใหม่

บทคัดย่อ

จากการสังเกตสุขภาพแม่โคขาวดำพันธุ์แท้จากเนเธอร์แลนด์ ณ ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่ พบว่าพยาธิในเลือด (*Theileria* และ *Babesia*) เป็นปัญหาสำคัญและเรื้อรัง ทำให้แม่โคโลหิตจาง มีไข้และหายใจหอบ เมื่อให้อาหารผสมคลอเตตราไซคลินขนาด 500 มิลลิกรัม/ตัว/วัน ก็สามารถลดปัญหานี้ลงได้โดยไม่มีผลต่อระบบย่อยอาหารแต่ประการใด

แม่โคไม่ทนต่อการรบกวนของแมลงและเห็บซึ่งเป็นพาหะสำคัญของโรคพยาธิในเลือดจึงจำเป็นต้องมีพัดลมเพื่อไล่แมลงและความร้อนในโรงเรือน กีบและข้ออักเสบก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่จะต้องได้รับการดูแลและแก้ไขอย่างสม่ำเสมอ การเลี้ยงแม่โคนมพันธุ์แท้จำเป็นต้องให้ความสนใจใส่ดูแลอย่างดีเพื่อจะได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า

คำตอบของ “บ้านเราเลี้ยงวัวนมพันธุ์แท้ได้ไหม” ยังคงคลุมเครือ ทั้งนี้ เพราะการอยู่รอดของแม่โคขึ้นกับปัจจัยหลายประการ เช่น การจัดการ คุณภาพอาหาร ความอ่อนแอของสัตว์โรคและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เป็นต้น

ในปี 2530 ศูนย์วิจัยอาหารปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์ ได้รับโคนมขาวดำพันธุ์แท้ซึ่งรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ได้นำมกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระ-

บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำนวน 3 ตัวไว้ดูแลต่อมาในเดือนมีนาคม 2531 แม่โคทั้งสามได้ถูกย้ายไปเลี้ยงในโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดาสุขภาพทั่วไปไม่สมบูรณ์ หายใจหอบ บวมน้ำบริเวณคอและอก ผิวหนังอักเสบ ซึมเดินกระเผลกและโลหิตจาง

ในวันที่ 17 มิถุนายน 2531 โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดาจึงได้อนุมัติให้กรมปศุศัตวนำแม่โคมาเลี้ยงที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาพื้นที่ดงน้ำห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอคอยสะเกิดจังหวัดเชียงใหม่

สุขภาพโคนมพันธุ์แท้ที่ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่

ในวันที่ 12 สิงหาคม 2531 อธิบดีกรมปศุสัตว์ได้มีบัญชาให้นำแม่โคขาวดำพันธุ์แท้ดังกล่าว จำนวน 2 ตัว มาเลี้ยงดูที่ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่ สรุปปัญหาและการจัดการต่าง ๆ จนถึงเดือนพฤษภาคม 2532 ได้ดังนี้

1) อุณหภูมิร่างกายค่อนข้างสูงอยู่ตลอดเวลาจากการตรวจวัดอุณหภูมิวันละ 5 เวลาทุกวัน ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงอุณหภูมิของแม่โคพันธุ์แท้ (°ซ)

ว/ด/ป	แม่โค	06.00 น.	10.00 น.	13.00 น.	16.00 น.	20.00 น.
16 ส.ค. 31	1	40.0	39.7	39.8	39.5	39.8
	2	39.2	39.7	39.8	39.4	39.9
20 ก.ย. 31	1	39.3	38.8	39.8	40.2	39.4
	2	39.2	38.8	39.5	39.2	39.0
6 ต.ค. 31	1	37.7	38.5	39.5	39.4	39.7
	2	37.8	38.5	39.2	38.9	39.5
1 พ.ย. 31	1	38.2	38.0	38.7	38.9	38.6
	2	38.5	38.4	38.6	38.4	38.7
27 ธ.ค. 31	1	38.0	38.5	38.5	38.7	38.0
	2	38.1	38.2	38.7	38.6	38.2

ตารางที่ 2 แสดงอัตราการหายใจของแม่โคพันธุ์แท้ (ครั้ง/นาที)

ว/ด/ป	แม่โค	อัตราการหายใจ
31 ส.ค. 31	1	64
	2	60
13 ก.ย. 31	1	44
	2	54
27 ก.ย. 31	1	30
	2	34
11 ต.ค. 31	1	29
	2	30

2. หายใจหอบ แม่โคหายใจถี่และช้ามาก (ตารางที่ 2)
3. โลหิตจาง แต่ปริมาณแร่ธาตุในซีรัมปกติ (ตารางที่ 3 และ 4)

ตารางที่ 3 แสดงค่าโลหิตวิทยาแม่โคพันธุ์แท้

ว/ด/ป	แม่โค	PCV	Hb	RBC	Wbc
19 ส.ค. 31	1	24	5.5	—	—
	2	26	6.0	—	—
20 ก.ย. 31	1	17.5	5.8	3.41	9,800
	2	22	6.4	4.96	12,650
6 ต.ค. 31	1	20.5	6.0	3.75	11,450
	2	22	6.2	4.51	14,400
29 พ.ย. 31	1	27	6.3	5.57	10,850
	2	27	6.2	5.16	12,900
7 ม.ค. 32	1	29	8.2	5.48	10,250
	2	30	8.2	5.32	10,700

ตารางที่ 4 แสดงปริมาณแร่ธาตุในซีรัมแม่โคพันธุ์แท้

ว/ด/ป	แม่โค	แคลเซียม	แมกนีเซียม	ฟอสฟอรัส
20 ก.ย. 31	1	9.0	1.9	6.7
	2	9.2	1.9	6.5
29 พ.ย. 31	1	10.5	2.6	7.0
	2	10.2	2.5	6.1

4. แม่โคทั้งสองมีปัญหาที่ขา โดยพื้นกีบเกิด *Typical sole lesion, laminitis, sole ulcer, heel horn erosion* และโรที่ขาอีกเสบ ต้องได้รับการดูแล (*hoof trimming and foot bath*) อย่างกวาดขันและสม่ำเสมอ ส่วนข้อขาที่อีกเสบวมในระยะแรกและเกิดแผลฝี ทำให้สัตว์ลุก - นอน ลำบาก ยืนไม่ทน ไม่อยากเคลื่อนไหว ชอบยืนเอาขาแช่ในอ่างน้ำ

ปัญหาดังกล่าวนี้ ได้รับการแก้ไขไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้เวลาถึง 5 เดือนในการรักษาข้อขาอีกเสบ และทำ *hoof care* อย่างสม่ำเสมอ

5. พยาธิ

5.1 พยาธิในเลือด จากการตรวจฟิล์มเลือดทุกสัปดาห์ ตั้งแต่ 16 ส.ค. 31 ถึง 4 พ.ค. 32 พบ *Babesia spp.* และ *Theileria spp.* (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 การตรวจพบ พยาธิในเลือดแม่โคพันธุ์แท้

ว/ด/ป	Blood parasites
16 ส.ค. 31	(-)
20 ก.ย. 31	<i>Theileria</i> spp.
6 พ.ค. 31	<i>Babesia</i> spp.
1 พ.ย. 31	<i>Theileria</i> spp.
27 ธ.ค. 31	<i>Babesia</i> spp.
17 ม.ก. 32	rare <i>Theileria</i> spp.
7 ก.พ. 32	rare <i>Theileria</i> spp.
11 มี.ค. 32	(-)
3 เม.ย. 32	rare <i>Theileria</i> spp.
25 เม.ย. 32	(-)
4 พ.ค. 32	rare <i>Theileria</i> spp.

หมายเหตุ แม่โคได้รับปฏิชีวนะพวกเตตราไซคลิน และเพนนิซิลลิน ก่อนนำมาสูณย์วิจัย และบำรุงพันธุ์ สัตว์เชียงใหม่

ในระยะแรกได้รักษา *Theileriosis* และ *Babesiosis* ด้วยออกซีเตตราไซคลินและ *Berenil*^(R) แต่มีการติดโรคกลับมาอีก จึงได้ให้กลอสเตตราไซคลินผสมลงในอาหารขนาด 500 มิลลิกรัม/ตัว/วัน (เริ่มให้ 9 พฤศจิกายน 2531) และได้ลดลงเป็น 300 มิลลิกรัม/ตัว/วัน ในวันที่ 5 มีนาคม 2532 ร่วมกับการขจัดพยาธิภายนอกอย่างเคร่งครัด ทำให้ปัญหาลดลงมาก

5.2 พยาธิภายนอกและพยาธิภายใน แม่โคทั้งสองถูกรบกวนจากเห็บและแมลงต่าง ๆ มาก เมื่อเทียบกับโคลูกผสมवाद้าที่เลี้ยงในบริเวณเดียวกัน ซึ่งทำความระคายเคืองแก่ผิวหนังมาก และเกิดแผลอักเสบตามมา ส่วนพยาธิภายในนั้น ได้ตรวจพบไข่พยาธิในทางเดินอาหารและพยาธิตัวติดเป็นระยะ ๆ แม้จะได้รับยาถ่ายพยาธิแล้ว และในท้ายที่สุดนี้ได้พบ *Schistosoma spindale* ด้วย แม่โคทั้งสองถ่ายอุจจาระเหลวเป็นครั้งคราว

การจัดการกับแม่โคพันธุ์แท้ที่สูณย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่

เริ่มแรก แม่โคมีสุขภาพทรุดโทรมมาก น้ำหนักเริ่มต้น 448 และ 414 กิโลกรัม จึงได้จัดให้อยู่คอกปล่อยมีรางน้ำ รางอาหารและแร่ธาตุก้อนให้เฉพาะ พื้นคอกทำด้วยคอนกรีตปูด้วยฟาง มีพัดลมขนาด 24 นิ้ว พัดไล่แมลงและความร้อนอบน้าทุกเช้าและเช็ดตัวให้อีก 4 ครั้ง/วัน วัคซีนภูมิร่างกายวันละเวลาตรวจเลือดทุกสัปดาห์และตรวจอุจจาระทุกเดือนให้อาหารข้นและหญ้าสด

ต่อมา แม่โคแข็งแรงขึ้น ปัญหาสุขภาพลดลงมาก สามารถกินหญ้าสดจาก 15 กิโลกรัมต่อตัว/วัน เป็น 130 กิโลกรัม/2 ตัว/วัน โดยไม่ต้องสับและเพิ่มอาหารข้นจาก 4 กรัมเป็น 6 กิโลกรัม/ตัว/วัน วัคซีนภูมิเข้าสู่ปกติ อาบน้ำให้ 1-2 ครั้ง/วัน ขึ้นกับอุณหภูมิคอกสภาพผิวหนังและข้อขาปกติ

แม่โคเป็นสัตว์และได้รับการผสมเทียม ตั้งท้องทั้ง 2 ตัว ในเดือนมีนาคม 2532 มีน้ำหนักตัว 600 และ 548 กิโลกรัม ตามลำดับ

วิจารณ์

รายงานนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการเลี้ยงดูแม่โคขาวดำพันธุ์แท้ จากยุโรป 2 ตัว ณ ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่ ซึ่งได้พบว่า ถ้าแก้ไขปัญหา พยาธิในเลือด³ อุณหภูมิคอกซึ่งส่งผลกระทบต่ออุณหภูมิร่างกายสัตว์ และการรบกวนของแมลง¹ ได้แล้ว สุขภาพแม่โคก็ไม่น่าเป็นห่วงนัก เนื่องจากภูมิอากาศเราเป็นแบบร้อนชื้น เหมาะกับการเจริญเติบโตของพยาธิต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง

สัตว์ที่ไม่คุ้นเคยหรืออ่อนแอ จะถูกรบกวนมาก อีกทั้งพยาธิภายนอกพวกเห็บ และ แมลงดูดเลือดเป็นตัวนำพยาธิในเลือดที่สำคัญ พัดลมระบายอากาศจะช่วยลดการรบกวนจากแมลงและอุณหภูมิลงได้มาก และการหมั่นตรวจเลือดจะทำให้เราทราบสภาพร่างกายสัตว์แต่เนิ่น ๆ และแก้ไขได้ทันที่

อีกประเด็นที่หลาย ๆ ท่านคงอยากทราบก็คือ ค่าใช้จ่าย (ไม่รวมค่าอาหาร) เกี่ยวกับสุขภาพแม่โคทั้งสอง ซึ่งแสดงในตารางที่ 6

นั่นคือ การเลี้ยงแม่โคนมพันธุ์แท้จำเป็นจะต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด จึงจะได้ผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า

ตารางที่ 6 ค่าใช้จ่ายด้านเวชภัณฑ์สำหรับแม่โคพันธุ์แท้ 2 ตัว

	<i>Antibiotics</i>	<i>Supportives</i>	<i>Hoof & Wound</i>	<i>Parasites</i>	<i>etc</i>
สิงหาคม 2531 ⁽¹⁾	460	270	130	40	28
กันยายน 2531	430	370	25	30	280
ตุลาคม 2531	140	196	—	258	—
พฤศจิกายน 2531	516	40	—	128	—
ธันวาคม 2531	—	—	—	75	—
มกราคม 2532	—	23	15	178	28
กุมภาพันธ์ 2532	—	—	—	38	—
มีนาคม 2532	25	—	—	—	—
เมษายน 2532	—	16	—	144	—

หมายเหตุ (1) นับจาก 12-31 สิงหาคม 2531

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ ดร.ทิม พรรณศิริ นายวิฑูรย์ กำเนิดเพชร นสพ. กมล อวัยวานนท์ นสพ.ประสิทธิ์ ถนอมคุณ นสพ.ประเสริฐ คงสะเสน นสพ.เชาวนะ เมฆกมล นสพ.บำรุง ไม้สุพร เจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัย และชันสูตรโรคสัตว์ภาคเหนือ และศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่ที่มีส่วนช่วยให้รายงานนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

1. ดำรง สีนานูรักษ์. 2531. จะเลี้ยงโคนมพันธุ์แท้ให้รอดได้อย่างไร. วารสารโคนม 8 (3) : 1-3
2. สมเกียรติ ประสานพานิช. 2531. รายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับผลผลิตนมของแม่โคขาวดำพันธุ์แท้. วารสารโคนม 8 (3) : 7-11.
3. อัมพวัน ดุษฎีธรรมย์โพธิ์ธวัช รัตโนชติ; และวิทยา จินตนาวัฒน์. 2524. อัตราการพบโรคกีบเน่าในโคของสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่ ในปี 2508-2521. เอกสารในการประชุมทางวิชาการของหน่วยงานกรมปศุสัตว์จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ 17 มกราคม 2524 ณ สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่

Health Problems of Purebred Holstein Friesian at Chiangmai

Umpawan Trisanarom⁽¹⁾ Nucha Simasatitkul⁽¹⁾ Orawan Suwapap⁽¹⁾

Tawatchai Intratul⁽¹⁾ Charn Ped-Ugsorn⁽²⁾

¹⁾ Chiangmai Livestock Research and Breeding Improvement Centre

²⁾ Chiangmai Provincial Livestock Development

ABSTRACT

Purebred Holstein-Friesian from the Netherlands were observed at Chiangmai Livestock Breeding Center. The blood parasites, *Theileria* and *Babesia* were the most serious and chronic problems. These parasites caused anemia, increased body temperature and rapid and shallow respiration. These symptoms disappeared after receiving 500 mg. chlortetracycline by mixing in the concentrate. The animals did not show any digestive disorders.

The cows were very sensitive to insects and ticks which are the main blood parasite vectors. Electric fan was needed to expel flies and heat. Hoof defects and arthritis were also observed. It was concluded that regular hoof care (hoof trimming, foot bath) was necessary to maintain good health of the cows. Good management and feeding were essential for obtaining the optimum production from the observed cows.